

dó szemléltetési módok ismertetéséből könnyen az a hiedelem támadhat, hogy túlsok munkát ró a tanulókra, és túlterheléshez vezet. Azonban módszeres alkalmazásuk éppen az ellenkezőt bizonyítja. A szemléltető oktatás e tárgy tanításában a gyakorlati élet érvényesítését jelenti a verbalizmus teljes kizárásával. Milyen iskolán kívüli munkát rónak a tanulókra az egyéni megfigyelések? Csupán annyit, hogy nyitott szemmel járnak ezentúl az üzletekbe, műhelyekbe, a piacra, vásárra és kiállításra, egy-két perc alatt séta közben feljegyzik a banki hirdetőtáblák feliratait, megtekintik az újságból a tőzsdére vonatkozó részt, vagy elolvasnak egy népszövetségi gyűlést (ami figyelmüket elvonja a nekik nem való szenzációktól), egyet-mást megkérdeznak hozzátartozóiktól, és nagyrítván egy-egy egyszerű polgári ügyiratot szerkesztenek meg, ha az órán nem jutna rá idő.

A közgazdasági és jogi ismeretek szemléletes tanításának elvei azt a lélektani jelenséget veszik figyelembe, mely szerint a lélekben először az egyes fogalmak keletkeznek, s csak ezekből fejlődnek az általános fogalmak. Az általános fogalmak nem is valóban léteznek, tehát nem is szemléltethetők. Ezért az általános fogalmakat az egyes esetekkel kell megmagyarázni. Így teszünk eleget annak a fontos didaktikai elvnek, mely a konkrét-ról az általános felé haladást követeli. Az egyes konkrét esetek bemutatása által haladhatunk az általános fogalmákhoz vezető természetes úton. Mivel az általános a cél, azért tipikus karakterekkel bíró egyes eseteket kell alkalmazni, hogy a cél elérhető legyen.

»A fogalmak szemléletek nélkül üresek, a szemléletek fogalmak nélkül vakok« — mondja Kant, s ha ezek az örökké aktuális szavak tanulságai a közgazdasági és jogi ismeretek tanítását áthatják, akkor helyes úton járunk.

Szántó Lőrinc

A poetika, retorika és irodalom-történet anyaga a polgári iskolában*

Az 1918-ban kiadott polgári iskolai tanterv iskolánkat új megvilágításba helyezte. A haladásnak, a korszerű követelménynek tett eleget az új tanterv; a régi keretek bővültek, sőt új tárgyakkal gyarapodtak. E sok irányú többlet munkánkat kétségtelenül súlyosabbá és felelősségteljesebbé tette. Éppen ez az oka annak, hogy szinte országszerte súlyos megállapítások hangzanak el tantervünk tömörsége, sőt végrehajtási nehézsége szem-

* Az Országos Polgári Iskolai Tanárégyesület Pedagógiai Bizottságában 1933 október 24-én tartott előadás.

pontjából is. E megállapítások sajnos, nem egészen alaptalanok, bár úgy vélem: az egyoldalú vagy elhamarkodott megállapítás inkább kárt okozhat iskolánknak, mint hasznót. E kérdés súlyossága és fontossága kötelességünké teszi azt, hogy ne apró részleteiben nézzük az egészet, ne egy tantárgy tantervi követelménye álljon előttünk, mikor a kérdésben állást foglalunk, hanem az általános tantervi cél lebegjen szemünk előtt, mely az új tantervben kifejezve határozottan nincs, de az 1927-ben kiadott »Utasítások« bevezető része világosan domborítja ki azt.

bes. Az »Utasítások« idevonatkozó része igen helyesen azt mondja, hogy a polgári iskola »azoknak van hivatva általános műveltséget és gyakorlati irányú képzést nyújtani, akik a művelt középosztály soraiba fognak lépni a nélkül, hogy tudományos főiskolákon fejeznék be tanulmányaikat«. A polgári iskolának ez újszerű beállítása maga után vonta azt, hogy annak tantervi tartalma a kitűzött célhoz igazodjék. Ez az igazodás nagyon nehéz feladat volt azok számára, kik bölcs előrelátással a tantervi munkálatokat elvégezték. Igazodniok kellett a középiskola négy alsó osztályához úgy, hogy a polgári fiúiskola »mellőzze mindazokat a tanulmányokat, melyek a tudományos továbbképzés tartalmi vagy alaki előkészítése kedvéért vesznek fel« azok, másfelől a nagyobb követelményeket támasztó életet kielégítendő, gyakorlati irányt kellett nekik adniok. Így vált a polgári fiúiskola különleges, öncélú iskolává, melynek öncélúsága kettős tartalmat nyert: középiskolait és szakiskolait. Ennek ellenére sem nevezhető a polgári fiúiskola sem egyiknek, sem másiknak, mert a kettőnek sajátos vegyülete az, s érdekessége, fontossága, a nemzet hatalmas rétegére kifejtett kulturmunkássága öncélúságában nyer kifejezést.

Az öncélú polgári iskola eszményi célkitűzését a gyakorlati élet szülte meg, s tanuló ifjúságunk hatalmas létszáma fényesen bizonyítja, hogy ez az eszményi célkitűzés reális dologgá vált. Mily bámulatos erőfeszítése, élni akarása nyilatkozik meg a meggyőtt, erőitől megfosztott, élet és halál között lebegő trianoni nemzedéknek, családi gondolkozásában akkor, amikor valósággal a vérrrel keresett szűkösön elegendő kényereből egy darabkát áldoz minden nap gyermekeiért a szülő azzal a gondolattal, hogy ma már mindenkinek kell annyit tudni, amennyit a polgári iskola tanuló ifjúságának nyújt. Ime: mást jelenthet-e ez, mint a szellemi színvonalunk öröndetes emelkedését? Egy nemzet szellemi színvonalát népének általános emelkedettsége adja meg. Ez a színvonal az új tantervvel új tartalmat kapott, mely az életből fakadt, s így léletté vált. Nem lehet célom keresni és kutatni, hogy a múlt század végének nagy, évszázadok hiányát helyrehozó nekilendülése honnan kapott szárnyat; sok és nagy mozgatója volt annak, de egy bizonyos, hogy az ebben a korban született polgári iskola a maga kulturmunkájával.

nagy mértékben járult ahhoz, hogy az eszme megvalósuljon, a gondolat tette váljon, az elgondolás gyümölcse érjen. A régi polgári iskola a maga feladatát elvégezte, annak valódi értékelése és bírálata már a történelemé. Az új polgári iskola új tartalommal itt áll előttünk, s én szentül hiszem, hogy az a 350 polgári iskola, mind megannyi fáklya e sötét, bús magyar éjtszakában, hittel-lelékkel teljesíteni fogja kötelességét. Ujjászületés előtt áll a nemzet, nem azért, mert polgáriskola van, hanem azért, mert élni akar, mert népe életszükségletként érzi az általános műveltség kívánását, mert ebben látja saját magának és nemzetének erejét, hatalmát és fegyverét. Ennek az általános műveltség-kívánásnak és kielégítésnek szolgáltatásban áll az a 350 jobb sorsra érdemes iskola is, melynek lelkes munkásai nem a tradíciókon lovagolnak, hanem a nemzet szíve dobogását hallgatva, az életet szolgálják.

Ha így fogjuk fel az új tantervet, mint ahogy másként nem lehet, akkor ebből számunkra egy nagyon fontos dolog következik: ne legyünk túlságosan elégedetlenek azzal! Minden hibája és fogyatékosága ellenére nyugodt lélekkel kijelentem: csodálatos előrelátás eredményének tekintem az új tantervet úgy az iskolák szempontjából, mint pedagógiai szempontból, de főleg a jól felfogott nemzeti érdekből.

Az új tanterv évtizedes fordulópontjához jutottunk. Időszerűnek és célszerűnek látszik, hogy minden tantárgy keretén belül foglalkozzunk vele. Az elmúlt tíz esztendő elég idő ahhoz, hogy tárgyalagos vélemény alakulhatott ki; ezek egybevetéséből azután az illetékes körök látni fogják, hogy a sok jóakarattal összeállított új tanterv hol lő túl a célon, hol szolgált rá a szűkítésre, és mely tárgyak keretén belül válik szükségessé az eddig csak jobbadán hangoztatott gyakorlati élet igazán gyakorlativá való tétele érdekében a sürgős fejlesztés, esetleg tágitás. Ez megoldatlan kérdésünk, melyet siettetnünk kötelességünk. Az eszményi célkitűzés, s az általános műveltség-nyújtás kerek egészet alkotó elgondolása tette tömötté, s ne himeljünk-hámoljunk: szinte túlméretezetté tantervünket. A tárgyamtól térnék el, ha e kérdést tovább feszegetném, de e beállításra feltétlenül szükség volt, mert a IV. osztály magyar anyagának óriási területe a helyes álláspont kialakulásának érdekében ezt szükségessé tette.

Az új tanterv új anyagkört csatolt a magyarból az eddig végzett tananyaghoz. A régi tanterv rendszeresebb és alaposabb nyelvtani tudással, ennek következtében biztosabb helyesírással, továbbá stilisztikai és verstani alapismeretekkel, de hiányosabb olvasottsággal és irodalmi tudással bocsájtotta ki az életbe az ifjúságot. A régi tantervnek kétségtelenül voltak előnyei és hátrányai. Előnye feltétlenül a biztosabb helyesírásban csúcsosodott ki, s így a gyakorlati élet számára a tollforga-

tás szempontjából formailag megfelelőbb kezű, rendesebben író ifjakat bocsájtott ki; hátránya az volt, hogy az általános irodalmi műveltség nyújtása hiányokat mutatott. Poetikai, retorikai, irodalomtörténeti ismereteket nem vett fel a régi tanterv, s ilyet csak annyiban nyújtottunk, amennyi az éppen felvett olvasmánytárgyalás kellő beállításához multhatatlanul szükségesnek mutatkozott. E hiányt pótolta az új tanterv, amennyiben a IV. osztályban beillesztette a poetikai, retorikai tanulságok levonását és összefoglalását, továbbá a négy osztály olvasmányai alapján összefoglaló történeti tájékozódást a magyar irodalomból. Ezzel kíván az új tanterv kerek egészet nyújtani a magyarból, s főleg e tárgy keretén belől domborodik ki talán legjobban az *öncélú polgári iskola gondolata*. Az új anyagkörnek beállítását a helyesen felfogott érdek parancsolta. Az általános színvonal emelése tette szükségessé azt, hogy a gyakorlati élet felé törekvő nagy tömege a polgári iskolai ifjúságnak foglalkozzék értelmének megfelelő módon szépirodalommal, *töltessék meg lelkük nemes érzelmekkel és gondolatokkal, tanulják megbecsülni irodalmunk nagyjait, s azokon át lássák a nemzet fejlődését, és jussanak el addig, hogy öntudatosan, áhítatos büszkeséggel tudjanak a nemzet lelki közösségébe belekapcsolódva, magukat tovább művelve, becsületes és hasznos polgárokká válni*. Az új tanterv így tökéletes és kerek egészet nyújt, s úgy vélem, talán ez az egyetlen tantárgy, mely mélyreható revízióra nem szorul. Ezt lényegében megbolygatni vétek lenne. Ez így egész, s csak így szolgálhatja igazán a polgári iskola új és nemes feladatát.

Mégis fájdalommal kell megállapítanunk azt, hogy ország-szerthe sokallják a negyedik osztály magyar nyelvi tananyagát, s valósággal úgy állítják előtérbe e kérdést, mintha az új tantervnek legelhibázottabb része ez lenne. Kevés az óraszám, sok az anyag, lehetetlen elvégezni! — hangzik a felkiáltás mindenfelől. Ennyi jaj és baj hallatára kötelességünk vele foglalkozni bátran és merészen, hogy tisztázzódjék a helyzet; tehát: *sok-e a IV. osztály magyar nyelvi anyaga? Elvégezhető-e a heti 3 óra alatt? Ha igen, hogyan?*

Az első kérdés: sok-e az anyag? Erre felelni csak úgy lehet, ha először azt állapítjuk meg, hogy feltétlenül szükség van-e rá. Az új tantervnek valóságos erőssége, nyeresége annak felismerése, ahogy azt a tantervben végzendő anyagul beállította. Legyen szabad e résszel egészen röviden végeznem, mert vitán felül áll, hogy a XX. században nem tekinthető értelmes gazdasznak, iparosnak, kereskedőnek, kishivatalnoknak az, ki nemzetének irodalmát főbb vonásaiban nem ismeri. Hiszen a történelemmel karöltve ez az anyag fejleszti ki az ifjúságban legjobban a hovatartozandóság szent gondolatát, ez fűzi őket *ki-kapcsolhatatlan láncsal a nemzet lelkébe; ezek alakítják ki fő-*

ként az ő felfogásukat, izlésüket, érzésüket, általában ezek adják meg a szorosabb értelemben vett általános műveltségnek igazi tartalmát. Ezek és az élettel szoros kapcsolatban lévő tárgyak tükrözik vissza a polgári iskola jellemző vonásait, melyek közül — hogy csak egyet említsek — a gazdaságtan kiépítése, az agrárjellegű országunk szükségleteinek megfelelő komoly beállítása, ma már nem a polgári iskola kedvenc témája többé, hanem hova-tovább országos érdek, melynek megvalósítása kulturpolitikuskaink elődázhatatlan kérdésévé kell, hogy váljék. Bármilyen reformon menjen is a polgári iskola a mai formájában keresztül, a magyar nyelv anyagának az új tantervben lefektetett keretét megváltóztatni *nemzeti és művelődési szempontból egyaránt káros lenne*. Ezzel nem azt kívánom állítani, hogy a tanterv anyagbeosztása kifogástalan, azon javítani való nincsen, de szerény véleményem szerint semmi esetre sem látom olyannak, hogy a keretet, mely teljes kerek egészet nyújt, főbb vonásaiban szűkítésre ajánljuk. A szóbanforgó anyag szükségyszerűsége, gyakorlati fontossága, eredményeiben gazdag nemzet nevelői hatása tehát kétségtelen, s ha ezek után foglalkozunk azzal, hogy sok-e az anyag, akkor szívünk összeszorul, s ajkunk remegni kezd. Hát én kertelgetés nélkül őszintén ki mondom: sok. Nagyon sok. Ahogy meg a tankönyvíróink felfogták: ijesztően sok. Nem kevesebb, mint a gimnáziumok felső négy tagozatának sűrített anyaga: poetika, retorika, irodalomtörténet. Amott 14—18 éves válogatott, tudományos pályára készülő, művelt körből származó ifjak birkóznak meg ezzel, kiknek még így is a fejlettségükhöz mért évenkénti elosztott anyag a legnehezebb tárgyaik közé tartoznak. A polgári iskolában 14 éves gyermeknek egy év alatt kell azt elsajátítani. Igaz, hogy dióhéjban, de úgyis igen sok. Ha ehhez még figyelembe vesszük azt, hogy a polgári iskola ifjúságát nem a művelt középosztályból, hanem az egyszerű emberek köréből, a krajcáros tragédiák színhelyéről kapja, s így azoknak színvonalra, befogadóképessége, műveltsége, olvasottsága, tehát lelkeségük irodalmi tanulmányok elmélyülésére inkább a töretlen ugarhoz hasonló, akkor egészen tisztán domborodik ki előttünk az anyag sokasága. Ebbe a töretlen ugarba beleoltani a szépet, az ideális lelkesedést, a rajongást, s játszani itt lelki húrokon: igazán művészet.

A második kérdésünk: elvégezhető-e heti 3 óra alatt, melyből egyet a dolgoztatás, illetve javítás foglal le. A leghatározottabban igennel felelek. A határozottságot a már bizonyított szükségyszerűség parancsolja. Kitérni ez elől nem lehet, de nem is szabad, mert a nyújtandó anyagban ne a tudományt, hanem az iskola célját nézzük; az mást nem kíván, mint a rögzös magyar életbe tisztábban látó, okosabban, nemesebben gondolkozni tudó ifjakat bocsájtani. Ne a tankönyvekre gondoljunk e

percben, hanem a tantervre, mely pontosan kifejezi azt, amit elérni akar. A zavar e téren részben a tankönyvek okozták. Az új tanterv 1922-ben lépett életbe a IV. osztályban. Az akkori váltságos időben igen gyorsan összeesapott új könyvek írói a múlt tapasztalataira nem támaszkodhatván, úttörői munkát végeztek, s ezek természetesen magukon viselik a kezdet nehézségeit. Buzgalmukban, lelkesedésükben többet markoltak tankönyvíróink, mint amennyire szükség lett volna, szem előtt tartván a középiskolai anyagot. Valósággal annak egész anyagát igyekeztek tankönyvükbe belepréselni, s így születtek meg azután olyan 14 éves gyerekek számára írt polgári iskolai tankönyvek, melyeket érettségire készülő ifjak is haszonnal forgathatnak. E tankönyvek zsúfoltságuk miatt túlméretezettek, nem alkalmazkodnak a polgári iskolai tanulók szellemi színvonalához, értelmüket jóval meghaladó követelmények elé állítják őket, de legfőbb hibájuk, hogy céltévesztettek. Sok jóakarattal és buzgalommal íródtak ezek, s ha most 10 év tapasztalata után rovárszemmel nézek rájuk, úgy azokról minden jóakarattal elkövetett hibájuk mellett is úttörői munkásságuknak kijáró teljes tisztelet hangján szólhatunk. Megbecsülésre méltó volt a munka, melyet végeztek.

Ha most egészen tárgyilagosak akarunk lenni, akkor nem hallgathatunk még el valamit. Őszintén bé kell vallanunk, hogy mi sem tudtuk magunkat kellő önkritikával élve fékezni, benünket is elkapott hol itt, hol ott a lelkesedés, s hiányosnak találván a túlméretezett könyvet is, azt kiegészítettük. Kinek ne lett volna még a tankönyvön kívül 100 és 100 olyan gondolata, melynek közlése nélkül kibocsájtani az ifjúságot az életbe elsen tudta volna képzelni. Az a közismert szeretet, amellyel a polgári iskolai tanár végtelen megértéssel, sok-sok jóakarattal magához öleli, ápolgatja, nevelgeti, oltogatja ezt a legjobban rászoruló nagy tömeget nemzetünknek, teszi a mi túlzásunkat is érthetővé. Óriási a felelősség, — nem iskolai, hanem nemzeti szempontból — ami a polgári iskolai tanárság vállaira nehezedik, de ez a felelősség a magyar és történelem tanárra kétszeres súllyal torkolódik. Félreértésre ne adjon okot, minden tantárgy tanítója azt teszi, amit mi, de nekünk kétszeresen kell azt tennünk, mert a mi tárgyaink formálják, alakítják, nemesítik, vagy rombolják az ifjúság lelkiületét, melyben pedig a jövő nyugszik, s akkor, mikor magunk előtt látjuk azt a sok-sok egyszerű, alapjában romlatlan kis magyar lelket, melybe csak a környezet elszomorító sívársága vert gyomot, úgy minden túlzottság erény, mert nemzetmentő feladatot van hivatva teljesíteni. Ezt érzi minden magyart tanító polgári iskolai tanár, különösen ma, a megpróbáltatások, a szenvedések, a gyötrődések korában, mikor a nemzet jövője a lét és nemlét között ingadozik. Ennek tudata, helyes felismerése vezetett odáig, hogy talán

kivétel nélkül mindenki sokallja az anyagot, de érdekes, s ez oly jellemző a lelkes polgári iskolai tanárságra: 10 év alatt az anyag sokaságát, elvégezetlenségét hangoztatva nem a régi tantervhez való visszatérést kívánja, hanem a heti óraszám felemelésében látja a bajok orvoslását.

Általános kívánság ez, melyet teljesíteni lehetetlennek látszik. Vajjon: melyik az a tantárgy, melyből óra vehető el? Hiszen az új tantervnek a XX. századnak megfelelő egészet nyújtó elképzelése nemcsak a magyaron kenesztül nyert megvalósítást; hanem a legtöbbször nagyobb arányú fejlesztéseket vont maga után, sőt új tárgyakkal gyarapodva a zsúfoltságig töltötte meg a keretet. Nem mernék én még javaslatot sem tenni, hogy melyik az a tárgy, melyből órát lehetne elvenni, mert nekem egyaránt fontos valamennyi. Elfogultsággal, elsőbbség hangoztatásával célra nem vezető álláspontot foglalnánk el. Az új tantervnek órabeosztásán változtatni annak teljes felborítása nélkül nem lehet. Azt hiszem, hiábavaló munka annak keresése, hogy hol lehetne valamit törölve, órákhoz jutni. Ezen változtatni csak úgy lehetne, ha az egésznek feladásával újabb tanterv készülné. Ki ne érezné a reform szükségét, mely burkoltan él? Ennek a reformnak megvalósulása jövőnk kialakulásától függ, s erős a meggyőződése, hogy ez a magyar nyelvi anyagot főbb vonásaiban nem fogja érinteni.

Azt hiszem, eléggé sikerült a tananyagnak sokaságát és elvégezhetőségének nehézségeit körvonalaiznom, s így hátra van a legsúlyosabb kérdés: hogyan végezhető az el? A kérdés helyes megoldása önkényesen nem képzelhető el, mert minden tanárnak a tanterv keretein belül kell maradnia, s így a megoldás annak határain belül történhet. A tanterv szabatosan körvonalaazza azt az anyagkört, amit a IV. osztályban tanítanunk kell. Megjelöli pontosan a poetika, retorika anyagát, s befejezésül összefoglaló történeti tájékoztatást ír elő a magyar irodalomból. Ezt az ijesztően sok anyagot kell heti 3 óra alatt elvégezni, melyből egy-egy órát a dolgozatírás vesz el. Nyilvánvaló, hogy ezt a 14 éves gyermekek értelmét jóval meghaladó, de számukra rendkívül fontos munkát csak egy alaposan és céltudatosan átgondolt anyagkiválasztással lehet és kell végrehajtani. A kiválasztás végrehajtására módot nyújt a tanterv akkor, mikor az elméleti anyag kijelölésénél levonásról, összefoglalásról és irodalmi tájékoztatásról beszél. Ez a tantervi meghatározás nagy mértékű szabadkezet biztosít a tanár részére; s most, 10 év tapasztalata után, bátran és lelkiismeretesen hozzányúlhatunk a kérdéshez. A megjelölt elméleti anyagba mindent bele lehet magyarázni; ezt tettük, ez lett a baj kútforrása. Olyan ez az anyag, mint a gumí, addig húzhatjuk, ameddig akarjuk, de semmi esetre sincs jogunk ahhoz, hogy a tudomány hangoztatása alapján bekerítsük vele az általunk vélt és képzelt határt. Legyen szá-

bad ezt a képletes beszédet folytatnom, s kijelentenem, hogy ezt a gumit a tanárnak húzni nem szabad, mert az feltétlenül az igen értékes cél rovására megy; húzza azt maga a gyermek minden kényszer nélkül, lelkesedésből, lelki szükségletből a tanárból kiáradó lelkes, szuggesztív erő hatása alatt. Azaz: mi ne kényszerítsük túlzott felfogásunkkal, követelményünkkel magunkat a gyermekre, hanem teremtsünk olyan ideális légkört, hogy a gyermek maga vágyódjék a szép, a költészet, az irodalom megismerése után. Ez még az adott szűk keretben is elérhető, ha a tanár tárgyszeretete, ügybuzgalma, lelkesedése, magából kisugárzó ereje, érzéseket és hangulatokat átadó képessége akkora, hogy le tud hatolni a gyermeki lélekig, s cselekvő megmozdulásra tudja azt kényszeríteni. Így válik elérhetővé az, hogy a gyermek lelkében megfogamzott szép kihajt, s annak eredményeként érezni fogja majd az életben a széppel való foglalkozás gyönyörűségét, s meg fogja tudni választani lelki szükségletként a maga olvasmányi, önművelési anyagát.

Természetes, hogy ennek az óriási anyagnak elvégzése első sorban a tanár egyéniségétől függ. A tárgy természete olyan, hogy az egyéniség itt döntő befolyású. Költői műveket felső fokon felnőt, érett ifjak között magyarázni, esztetikai alapon fejtegetni lehet és szükséges, s az ott célravezető. A polgári iskolában azonban, hol 14 éves gyermek kapja ugyanazt az anyagot, így eljárni nem lehet, mert a gyermek befogadó és felfogó képessége ennek elegendő tenni képtelen. Itt hiábavaló minden akadémikus jellegű magyarázgatás, itt az ész csak igen gyatra támaszpontul szolgálhat. Az értelem hozzáférhetőségének határt szab nálunk a gyermeki lélek. A polgári iskolában a költői művek érzelmi forróságát, hangulati szépségét, üdeségét csak át lehet önteni úgy, hogy lelkünk a lelkükkel kerül szoros összeköttetésbe, s érzésünket átvisszük a gyermeki lélekbe. Ha ezt tenni a költő segítségével együtt beszédtechnikánk, kifejező képességünk útján nem tudjuk, akkor pontosan célba sohasem jutunk. A beszédművészet segítségével kap szárnyat a költő, válik a holt betű életté, tartalma érzelemmé, hangulattá, s válik az egész mű átéléssé. Magyarázás útján ezt elérni e fokon nem lehet, s a túl sok magyarázás az oka annak, hogy helyrehozhatatlan idővesztéshez jutunk. Az idővesztés pedig a haladás gátlója. A beszédművészet nálunk időnyereség. Ne próbálja a polgári iskolában a tanár agyonmagyarázni a műfajokat, a költőket, beszélnek azok ékeesebben, tökéletesebben, mint mi; csak szólaltassuk meg, s keljen így életre az elvárásolt érzés és gondolat. Ahhoz csak annyit fűzzünk, amennyi mulhatatlanul szükséges a megértéshez, a kellő beállításhoz, a nélkülözhetetlen hangulathoz. Ne magyarázzuk pl. Petőfit, megmagyarázza az önmagát, csak szólaltassuk meg. Ne mi fejtegetjük hosszasan, tudományosan, hogy ez, meg ez milyen szép, úgy sem hiszi el

azt a gyermek mindaddig, míg át nem érzi. Megszólal a gyermekben a szép önkéntelenül és kitörölhetetlenül, ha az a szívéig hatott.

Az anyag sikeres elvégzésének titka tehát a tanár egyéniségében keresendő. Ez azonban még nem minden. Múlhatatlannul szükségessé válik, hogy ebből az óriási anyagból emeljünk ki a fontosabbat a kevésbbé attól, hajtsunk végre a megengedett határok között egy céltudatos kiválasztást. A végrehajtásnak alapfeltétele, hogy ebben az óriási anyagban ne a tudományt nézzük, hanem a polgári iskola célját tekintsük irányító elvnek. Nincs itt szó tökéletes és hiányokat nem tűrő poetikai, retorikai, irodalomtörténeti tudásról. Ilyet nem követel, de nem is követelhetne a tanterv.

A helyes anyagkiválasztás vezérgondolatának fedni kell a magyar tanítási tantervi célját. Azt hiszem, bőven akad a poetika és retorika körében olyan műfaj, mely sajátos voltánál fogva nem képezheti tüzetes tárgyalás anyagát a polgári iskolában. Ilyenek erőltetése a többiek rovására megy, s így a túlbuzgóságból csak kár származhat. Azokat a műfajokat kell első sorban alaposan és rendszeresen tárgyalni, melyek a ma élő irodalomhoz közelállván, annak anyagát alkotják. Sietek előre-bocsájtani, hogy ezeknek előtérbe állítása nem annyit jelent, hogy a ma már kevésbbé olvasott műfajok lomtárba valók. Épenséggel nem! Ez csak annyit jelent, hogy — legyen szabad így mondanom — az elavult műfajok tárgyalása sohasem hatolhat olyan mélyre a polgári iskolában, mint a virágzásában lévő műfajoké, mert ezekbe kapcsolódik bele az életbe kilépő ifjúság, s csak így válhatik a művelt olvasóközönség tagjává.

Méltóztassanak megengedni, hogy főbb vonásaiban végigmenjek az anyagomon a nélkül, hogy pontos órabeosztást adnék. Némi esztétikai és művészeti fogalom tisztázása után a polgári iskolai tanuló megkezdi poetikai tanulmányait. A belvilági költészet érzelmet kifejező csoportjával foglalkozik először, s megismeri a dalt, az elégiát, az ódát és annak fajait. Kézenfekvő dolog, hogy a felsoroltak közül az ő lelkükhöz legközelebb a dal áll. Mégis legtöbb tankönyv milyen mostohán bánik el dalköltészetünkkel, holott az valóságos kincsünk, melynek alapos és mindenre kiterjedő feldolgozása a benne rejlő óriási nevelő értékénél fogva is egypár órán keresztül végre nem hajtható. Minél nagyobb területet járunk be, melyen a mi csodás dalköltészetünk virágozik, s kimutatjuk azokon keresztül ősi, nemzeti, faji érzésünk sajátosságait dallamaikon is keresztül, úgy ennél értékesebb munkát számunkra a poetika körében nem találhatunk. Dalköltészetünket veszélyeztető áramlatok ellen csak úgy küzdhetünk eredményesen, ha a mételyező, lelket romboló nemzetközi dalokkal szemben győzelemre tudjuk juttatni ősi ritmusunkon alapuló dalköltészetünket. Nyelvében és érzésében él

a nemzet! Ennek megvédése szent feladatunk, s ezért kell a dallal kimerítően foglalkozni. Az elégia egy óra alatt sikerrel elvégezhető. Az óda és annak fajtái: a himnus, ditiramb, rapszódia már meglehetősen nehéz műfajok 14 éves gyermekek számára. Mily meddő és hiábavaló munkát végeznénk akkor, ha célul a klasszikus ódák alapos megismertetését tűznők ki; hisz annak majdnem minden sorában leküzdhetetlen nehézségekkel állnánk szemben. Annak fensége elérhetetlen magasság 14 éves gyermek számára. Sziszifuszi munkát végez az, kit lelkesedése ilyen irányba sodor. A legkevesebbel kell megelégednünk e körben, s azt hiszem, ez 3 óra alatt el is végezhető. Természetes dolog, ha a tanár azt kívánja, hogy a tanulók e nehéz műfajokra példákat is tanuljanak meg könyv nélkül, melyet legtöbb esetben a legnagyobb nehézséggel tudnak elvégezni a tanulók, akkor a tovahaladás gátolva van. A túlzott követelmény iskolapéldája az ilyen; hogyan tanuljon meg könyv nélkül a gyermek olyat, amelyet nehezen, vagy sehogy sem értett meg!? Meg kell itt elégedni jól kiválasztott részletekkel, melyek szállóigékké váltak. Pl. Berzsenyinek »A magyarokhoz« című ódájából az első versszakon kívül igazán elég a következő sorok megtanulása az egész költemény helyett:

»Igy minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
Róma ledül s rabigába görbed.«

Vagy:

»De jaj csak minden így jár az ég alatt!
Forgó viszontagság járma alatt nyögünk.
Tündér szerencsénk kénye hanyat,
Játszva emel, s mosolyogva ver le.«

Mily szép az, s mennyire kielégítő, mikor egy egyszerű gyermek erről az ódáról beszélve közbe-közbe idéz. Viszont milyen kínosan hat, mikor a lehetetlen követelmény miatt tanár és tanítvány felváltva — jobb ügyhöz méltó szorgalommal — közösen mondják azt el. Nem egyéb ez, mint a kísérteties alakban visszatért múlt század metodikája. E helyen említem meg, hogy a túlzott könyv nélküli tanultatástól tartózkodnunk kell, mert a magyaron kívül még 10 tantárgyból való készülése szintén kötelessége a tanulónak, de ettől eltekintve, nincsen abban köszönet, amit a gyermek jókedvvel nem végez. A poetikával való foglalkozás nem egyenlő a verstanulással, egészen más és magasabbrendű feladata van annál. Elégedjünk meg azokkal a példákkal, melyeket az alsóbb osztályokban megtanultak; ezeket lelkesedéssel ismétlik át, s egészítsük ki ezeket olyanokkal, melyek közelálván lelkükhöz, örömmel tanulnak meg. Mennyi idővesztést jelent egy nehéz és hosszú költemény betanítása és számonkérése, holott a ráfordított idő alatt újjakkal is-

merkedhetnének meg! Micsoda időpocsékolás az ilyen, s vég-eredményében így válhat robotmunkává az, melynek pedig a célja a lélek szépítése, gazdagítása, nemesítése.

A belvilági költészetnek gondolatot kifejező csoportja igen rövid idő alatt elvégezhető. Semmi értelme nem mutatkozik annak, hogy órákon keresztül kutassuk az epigramma és a gnóma közti különbséget, hanem a szatírával együtt egy kedves didaktikai egységet alkothat. A tanító költemény és a költői levél nem éppen mint műfajok tárgyalandók, hanem a felvett példák inkább belső értéküknél fogva lehetnek tárgyai a tanításnak egy-egy órán keresztül.

A külvilági költészet leíró ágának elvégzése sem okoz nehézséget. A költői verses leírások szépsége elevenen kapja meg a gyermek lelkét. A prózai leírások is idetartoznak, de tankönyveink erről alig tesznek említést, s következményeképpen megfelelő példákat sem közölnek. A prózai leírásokat tantervellene- sen a III. osztályban tárgyalják tankönyvrőink, holott tanterv szerint ott nem tárgyalhatók, másrészt a poetikába való anyagok ezek, mert céljuk a gyönyörködtetés. Az írásművek felosztása alaki szempontból tartalmi helyett ma már elavult, s csakugyan lényegében nem is képezheti a megkülönböztetés tárgyát. A prózai leírások célja is a gyönyörködtetés, a többieket mellőzve, s így nyilvánvaló, hogy azokat e helyen kellene tárgyalni. A hibás beállításból származó bajok eltüntetése a tanár kötelessége. Mily szépen lehetne itt kimutatni azt, hogy tárgyakat, személyeket leírni versben és prózában egyaránt művészi feladat. E hiányok kijavítása sürgős feladat, s az illetékes körök figyelmét fel kellene hívni erre azzal, hogy ha a minisztérium a III. osztály számára írt tankönyvekben a tanterv ellenére engedélyezi az ott feldolgozott prózai írásművek alakszerű tárgyalását, akkor módosítsa a tantervben az anyagfelosztást. Semmi akadálya nem lehet annak, hogy a negyedik osztály retorikai anyaga kerüljön helyébe, s az ott, eddig hibásan feldolgozott prózai művek, kerüljenek a IV. osztály poetikai anyagának megfelelő keretébe. Így feltétlenül logikusabbnak mutatkozik az anyagelosztás, s így a IV. osztály anyagának túlterhelése némileg csökkenne a nélkül, hogy a III. osztály anyaga bővülne. Ennek kétségtelenül az lenne az eredménye, hogy az eddigi téves felosztás helyett kialakulnának a tiszta retorikai és poetikai fogalmak.

A leíró költészetbe tartozó életkép, jellemkép, idill sajátosságainak túlságos feszegetése sem lehet a polgári iskolai tanuló feladata, mert ikerestévyerek ezek, s köztük a tudomány által megállapított különbségek oly finomak, hogy azok boncolgatása határozott idővesztés, mert éppen elég annyit tudni ebből egy polgári iskolai tanulóknak, hogy a költők az élet megfigyelői, s abból szeretettel vesznek tárgyat. Boncolgatás helyett itt a

példákból fakadó erkölcsi és nevelői hatások sokkal fontosabbak.

Az elbeszélő költészet ismertetése tág teret biztosít a tanár számára az alsóbb három osztály anyagának ismételtesére, kiegészítésére. A mese, monda, legenda, népmese, virágrege kedves ismerősei a gyermekeknek, s rá annyi idő fordítható, amennyit a körülmények megengednek. Itt rendszerező munka folyik, melynek célszerű bővítése irodalomtörténeti anyagul szolgálhat. A példázat és az allegória nem ismeretlen műfajok a tanulók előtt. A ballada, a románc és a költői elbeszélés tárgyalása felejtethetetlen élményt nyújt a gyermekeknek. A legnagyobb nehézség az eposz körül van. Idevonatkozó előtanulmányuk nincs. Ha a tanár célul azt tűzi ki, hogy az eposzsal, mint műfajjal, behatóan foglalkozzék, akkor ahhoz az egész poetikára szánt idő is kevés lenne; de kérдем: szükség van-e erre? Ki olvas ma az irodalommal foglalkozó embereken kívül eposzt?! E fenséges és nagy múltú műfaj csakugyan a múlté. Semmi szükségét nem látom annak, hogy heteket töltsünk el vele, mert úgyszólván hézagos, hiábavaló munkát végeztünk. Más a helyzet a középiskolában, hol a latinnal kapcsolatban ebben a műfajban otthonosan mozognak. Polgári iskolai tanuló az eposzról most hall először, s e műfajnak sokoldalúsága leküzdhetetlen akadályként áll előttünk. A tanterv a »Szigeti veszedelem« tárgyalását kívánja. Az utasítás már kitér ennek nehézségére, s azt állapítja meg, hogy ha a tanár egész lelkét beleviszi az eposz szellemének tanulmányolásába, akkor a mű fensége a nyelv régiességét és a verselés darabosságát le fogja küzdeni. Aki már ezt egyszer is megpróbálta, az tudja, hogy ez a IV. osztályban a legnehezebb feladat. Nekünk itt meg kell elégednünk azzal, ha egy órán át ismertetjük és megszólaltatjuk Zrínyit, s a következő órán az eposzt és annak fajait lendületes elméleti alapon tárgyaljuk. Ennek alap nélküli volta és hiányossága nyilvánvaló, de ennél többet az adott körülmények között elvégezni nem lehet, de nem is kívánatos. Elrettentő például legyen szabad itt megemlítenem, hogy jutott már olyan tanmenet is a kezembe, mely nem kevesebb, mint 4 eposz tárgyalását vette fel, s az eposzsal 3 héten át foglalkozott. Ilyen és ehhez hasonló túlzások okozzák azt, hogy nem látván az illetők az elérendő célt, elvégezhetetlennek mondják az anyagot.

E holt anyaggal szemben milyen fontos lenne a prózai elbeszélő műfajok — mint jelenleg uralkodó műfajok — tüzetes tárgyalása; de a már említett zavar folytán ezek egy része a III. osztályban, másik része itt a IV. osztályban tárgyalhattnak, sajnos, fontosságuknak megfelelő kelet nélkül. A zavar itt ismét bántólag hat. Itt volna igazán értelme annak, hogy gondosan kiválogatott rajzok, kárpótlások, elbeszélések és regények helyet kapjanak. Ezekkel találkozik az életbe kilépő ifjúság leg-

többször, ez fogja alkotni olvasmányainak nagyobb részét. Közismert dolog, hogy egyes lelketlen írók hajszolván a minden áron elérendő sikert, oly területen mozognak, mely semmiképpen sem szolgálhatja az esztetikai szépet, melynek lelket emésztő és testet romboló hatása eléggé el nem ítéltető. Milyen nagy feladat vár itt a tanárra! Valósággal ólomsúlyként nehezedik lelkére. Felvilágosítani a gyermekeket arról, hogy minden nyomtatott könyv nem szentírás, hogy a betű ölni is tud: súlyos feladat. Egy életre szóló útmutatást kell adni tanítványainknak itt, hogy mit olvassanak, s mit tartsanak szépnek, nemesnek, jónak. Bizony ez mind fontosabb, mint az eposz! S mindezt aránylag rövid idő alatt kell elvégeznünk egypár példán keresztül azzal, hogy ezen kívül még megkedveltessük az olvasást is, s vezessük rá őket arra is, hogy művelt ember olvasás nélkül nem élhet, mert az olvasmány a lélek tápláléka. Ezt szoktam rendszerint karácsonyig elvégezni.

A drámai műfajok ismertetése is igen fontos anyag, mert az általános műveltség szempontjából erre a tanulónak szükségük lesz. Ennek tárgyalása is csak elméleti alapon történhet, mert a drámai műfajok olvasására itt idő nincs. Nagy városban, hol a színházban ifjúsági előadásokat tartanak, ott kétségtelenül könnyebb helyzetben van a tanár; ott a látottakat az elmélettel össze tudja kötni, s útravalóul feltétlenül tud annyit adni tanítványainak, mely az általános műveltség szempontjából számukra elégséges.

Ezek után felmerül a kérdés: mennyi idő alatt végezhető ez el? Igen különböző felfogások, vannak, ami már maga is mutatja, hogy a kérdés nyugvóponton nincs. Azt hiszem, s ez a gyakorlatban is bevált, hogy a poetikai anyaggal január végéig végezni kell, ha azt akarjuk, hogy a túlsúlyolt anyagból valami fel ne áldoztassék. Január végéig a magyar órák száma szeptember 15-től számítva — mert addig ismételni és összefoglalni kell a multban végzett anyagot — 51, a dolgozatra szánt idő levonásával 34; legjobb esetben ennyi idő áll a tanárnak rendelkezésére. Ennyi idő alatt nyilvánvaló, hogy a kitűzött tantervi cél csak akkor érhető el, ha *céltudatos kiválasztás útján elsőbbséget biztosítunk a fontosabb műfajoknak*. Szándékosan kerültem azt, hogy pontos anyagbeosztást adjak; mert az a tanár egyéniségétől, felfogásától függ, annyi azonban bizonyos, hogy a mondottak figyelembevételével csak egy előre átgondolt kiválasztás biztosíthatja a sikert.

A tanterv szerint is a retorikai anyag ezután tárgyalandó. Itt ismét érzi az ember a fonákságot. Valóságos zökkenőt képez ez. A poetikából a tovahaladás útjának természetesen és logikusan az irodalomtörténetbe kellene vezetnie. Ennek azonban útjában áll a retorikai anyag, melynek elvégzésére igen kevés idő — a februári hónap — állhat a tanárnak rendelkezésére, s

az is valósággal lábatlankodik az ember előtt. Ismételten hangoztatom: ennek az anyagnak a III. osztályban való elhelyezése mindenképpen kívánatos volna, s annak végrehajtása semmi nehézségbe sem ütköznék, sőt igen kellemetlen zürzavart lehetne általa eloszlatni a IV. osztályos tananyag kétségtelen előnyére. Ellene csak az szól, hogy a retorika anyaga nagyon nehéz. Önmagát álltatja az, ki azt hiszi, hogy a retorikát elvégzi a IV. osztályban. Nem ilyen korú gyermekeknek való az, s éppen ezért a kellő színvonalra leszállítva, a III. osztályban is el lehetne végezni.

A tanév második felében — körülbelül március eleje körül — kell a tanulókat bevezetni az irodalomtörténetbe. Sok félreértésre adott, és ad ma is okot ez az anyag. A túlbuzgalomból származó anyaghalmazás itt is ijesztő módon érvényesül egyik-másik tankönyvben. Nem lehet a polgári iskolában rendszeres irodalomtörténetről beszélni. Szellemtörténeti, lélektani, esztetikai fejtegetések nem idevalók, még kevésbbé egy kivonatolt, tömörített adathalmazsal megrakott irodalomtörténet. Ennek keresztül hajszolása nem a kívánt célt szolgálná, hanem homlok-egyenesen ellentétes eredményhez vezetne. A gyermekbe kényszerített minden alap nélküli tudományos megállapítás, értékelés a teljes csömörhöz vezetne, s kilépve az ifjú az életbe, messze elkerülne mindent, ami őt az irodalomra emlékeztetné. Rendszeres irodalomtörténetet nem kíván a tanterv. Egészen másról van itt szó!

Az irodalomtörténet tanításának helyes módszere — úgy vélem — attól függ: ki hogyan tudja a polgári iskolai célt szem előtt tartva az óriási anyagból kiválasztani azt a keveset, amire feltétlenül szükség van, s hogyan tudja azt a gyermek színvonalának megfelelő színes, lelkes, de népies formában átadni úgy, hogy az a gyermek lelkébe kitörölhetetlenül vésődjék bele.

Művésziesen fejezte ki e gondolatot Gyurjács András a Magyar Tanítóképző legutolsó számában megjelent tanulmányában, mondván: »... ehhez a művészi átérzéshez, együttzengéshez, finoman rezonáló, szuggesztív tanári lélek kell, mely az irodalom remekműveibe sűrített faji, érzelmi, akarati feszültség és művészi szépségek energiáit az ihlet forráságával sugározta át a tanulók lelkébe«.

Irodalmunk szorosan és szervesen kapcsolódik nemzetünk történelmébe, valósággal annak kiegészítő része. Itt kell megfogni az irodalomtörténet tanításának fonalát, mert felbecsülhetetlen anyagot szolgáltat a történelem. A történelmi órákon átéli a gyermek a nemzet múltját, s koronkint látja változatos fejlődését, gyarapodását, hanyatlását, nekilendülését. Milyen könnyű ezt felújítani, s mily örömmel vesz részt ebben a gyermek, mert nem aprólékos történelmi részletekről van ilyenkor szó, hanem főbb vonásaiban egy korszak rajzolódik ki előtte

színesen, elevenen, melynek harcaiból, küzdelmeiből, tetteiből annak érzelme és gondolata tükröződik vissza. S itt az a pont, ahol az irodalomtörténet belekapcsolódik a történelembe, s egygyé forr céljában a kettő. A kor érzését és gondolatát fejezik ki az írók és a költők, az ő lelkesítő, buzdító munkássága szab irányt a tovafejlődésnek; tehát a történelmi előtanulmányok felidézése nélkül a polgári iskolában irodalomtörténetet tanítani nem lehet, mert ezen a fokon az írókat, költőket nem lehet elszigetelt, tudományos szempontok szerint tárgyalni. Szervesen bele kell állítanunk költőinket a korba, hogy lássák a gyermekek azt, hogy az írók és a költők nem azért érdemelnek babért, dicsőséget, halhatatlanságot, mert az Isten annak teremttette őket, a mik, — ennek valódi értelmét meg sem értenék, — hanem azért, mert ők a nemzet fejlődésében, irányításában tevékenyen részt vettek, megtermékenyítvén a nemzet lelkét a további küzdelemre.

A kor rövid megrajzolása után, melyet a tanulók a munkaiskola szellemében irányítás mellett maguk végezhetnek el, az író vagy költő egyik-másik munkája alapján könnyen beállítható, s rögtön látja a tanuló azt, hogy az író és a költő korának Isten-áldotta tehetségű formálója, alakítója; s ha ezek után nem aprólékos, évszámokkal agyontűzdelt életrajzot adunk, hanem a tanulókat szóhoz juttatva, s azt kiegészítve színes, megkapó életképet adunk az írókról és a költőkről, akkor időnk marad az itt nem sokat jelentő elméleti és értékelő oktatás helyett megszólaltatni magát az író vagy költőt a gyermekek közreműködésével a tanult versek alapján. Ha az idő útunkban nem áll, akkor szólaltassuk meg mi őket a tanulók által még nem ismert örökbecsű munkáik alapján. Ebben domborodik ki az irodalomtörténet tanításának második vezérgondolata, mert minél többet olvasunk nekik, s minél alaposabban ismerik meg ők a költők munkáit, annál maradandóbban vésődnek azok lelkükbe, s annál inkább fognak azután ők vágyódni arra, hogy önképzés-útján lelki szükségletként ismerjék meg a megszeretett és lelkükbe zárt költőnek, írónak azt a munkáit is, melyet csak legfeljebb cím után ismernek. Pusztá életrajzot, elméleteket és címeket adni nem lehet feladata a polgári iskolának. Tehát ne beszéljenek a tanulók olyan írókról, olyan munkákról, melyeket nem ismernek; még károsabb kész ítéletek követelése. Ne tőmjük meg emlékezetüket olyan dolgokkal, melyekhez nem fűződik az ő lelkükből semmi. *A polgári iskolában az irodalomtörténetet nem azért tanítjuk, mert ilyen tudomány van, hanem azért, hogy a négy évi tanulmányait a történelem segítségével rendszerbe, egy kerek egészbe foglalva lássa a tanuló, s tanuljon meg azokon keresztül lelkesedve, a nagyokat tisztelni, becsülni, s önmagát a további önművelés útján egész emberré nevelni.*

Sajátságos felfogása ez az irodalomtörténet tanításának, de úgy érzem, valahogy így kellene lenni. Az a forgatag, amelyben ma élünk, százszorososan parancsolja ezt nekünk, hogy a hazafias gondolkodás, a nemzetért élni és halni tudás mindent átható ereje minél mélyebben gyökeredzék meg a mi ifjúságunk lelkében, mely kilépve az életbe, a téveszmék csábításának ellenállni csak úgy lesznek majd képesek, ha mi felvértezzük lelküket minden szenny ellen, ha mi meggyőzzük őket arról, hogy van egy magyar világ, melynek fennállása számukra az életet vagy halált jelenti, s ebben a kis magyar világban is csodálatos módon megszólal az eszményi szép az írók és költők ajkán. Ezt a drága szépet lelkükbe zárva, lesznek igazán azzá, aminek a jó Isten teremtette őket: magyarokká és semmi mássá. Így tudják ők majd megérteni az egyetemes nemzeti lelket, így tudnak majd belehelyezkedni a nemzeti gondolkodásba, a mai korbá, s így fogják majd a láthatatlan hurokon keresztül megérteni, átérzeni:

»Hogy mi van azon sírni való,
Hogy a gulya ott delelget,
Valahol egy csárda mellett,
Csárda mellett«.....

Múth János.

A szókincs kérdése a polgári iskolai német nyelvtanításban

A közelmúltban úgyszólván egyszerre két helyen is jelent meg cikk, illetve tanulmány az idegen nyelvtanításnak erről a fontos kérdéséről. Az egyik a Közlönyünkben jelent meg Lomoschitz Károly tollából, aki olyan szótanulási módot ajánl, mely a lélektani alapokon nyugvó modern felfogással homlokegyenest ellenkezik, mert a szókat léleknélküli mechanikus darálással magoltatja be oly célból, hogy azok, ha szükség lesz rájuk, mindjárt kéznél legyenek. Hogy pedig ez tényleg megtörténjék, ahhoz a szógyűjteményben lévő szócsoportok állandó gyakorlására van szükség, amit úgy old meg, hogy a tanárnak az osztályba való belépéséig a tanulócsereg egy-egy szócsoportot recitál, úgy hogy a tanár úr megjegyzése szerint már messziről lehet hallani, hol, melyik osztályban lesz német óra. Az így megszerzett szókincs egy nagy anyaghalmozás s aktivitásának ébrentartása roppant energiát emészt fel anélkül, hogy abból más haszon származnék, mint hogy az idegen szóképzet az anyanyelvvel oly szoros kapcsolatba kerül, hogy egymást automatikusan felidézik. Ez a jelenség fordítási műveletnél kétségkívül nagy hasznunkra szolgál, de annál gátlóbb körülmény a